Maria Stanciu Istrate

PILDE PROFANE ÎNTR-UN MANUSCRIS ROMÂNESC AFLAT LA MANCHESTER

Printre manuscrisele româneşti vechi, aflate astăzi departe de locul în care au fost copiate, se numără un codice miscelaneu care a făcut cândva parte din biblioteca lui Moses Gaster şi este păstrat astăzi în Biblioteca John Rylands a Universităţii din Manchester[1]. Miscelaneul, înregistrat în biblioteca manchesteriană sub cota ms. 2094, a fost copiat în 1768 de logofătul Matei Voileanu în localitatea Şoimuşul Românesc, judeţul Harghita[2].

Majoritatea textelor pe care le conţine sunt redactate în limba română: *Minunile Maicii Domnului* (f. 2–105^{v})[3]; *Istoriile Sfântului Varlaam către Ioasaf, feciorul lui Avemer* (f. 106^{v}–110^{v}); *Istoriia Sfântului Vasilie pentru un preot ce au trăit 170 de ai* (f. 111^{r}–112^{r}); *Istoriia Sfântului Arhanghel Gavriil, când au slujit la un sihastru ani 30* (f. 112^{r}–112^{r}); *Istoriia unui împărat foarte scumpu* (f. 113^{v}–115^{r}); *Minunile Sfântului Nicolae* (f. 116^{r}–149^{v}). La sfârşit au fost introduse unele texte slavone, însoţite de traducerea lor în limba română.

Obiectul lucrării de faţă îl constituie editarea celui de-al doilea text al miscelaneului[4], *Istoriile Sfântului Varlaam către Ioasaf, feciorul lui Avemer,* care conţine unele dintre pildele[5] întâlnite în îndrăgitul roman popular *Varlaam şi Ioasaf*, scriere de largă circulaţie în literatura Evului Mediu.

Pe teritoriu românesc, celebrul roman ascetic a pătruns mai întâi în variantă slavonă. Cea mai veche copie, păstrată în manuscrisul slav 132, aflat astăzi la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti, este scrisă în slavona de redacţie mediobulgară şi datează de la începutul secolului al XV-lea. Două secole mai târziu, în 1648 sau 1649, logofătul Udrişte Năsturel, descendentul unei vechi familii boiereşti din Ţara Românească, efectuează prima şi în acelaşi timp cea mai valoroasă traducere a romanului.

[1] Vezi E.D. Tape, *A Rumanian Manuscript Miscellany in the John Rylands Library*, în „Bulletin of the John Rylands Library”, vol. 42, no. 2, March, 1959–60, p. 481–492.

[2] Pentru însemnările manuscrisului, ca şi pentru descrierea sa, vezi Maria Stanciu Istrate, *Un manuscris românesc din Manchester:* ***Istoria unui împărat foarte scump***, în volumul *Pagini alese. Omagiu lui Alexandru Mareş la împlinirea vârstei de 80 de ani*, Bucureşti, 2016, p. 223–239.

[3] Prima filă s-a pierdut.

[4] Pentru editarea unui alt text românesc *Istoria unui împărat foparte scump*, vezi Maria Stanciu Istrate, *loc. cit.*, p. 233 – 235.

[5] Pentru *pilda inorogului*, vezi Cătălina Velculescu, *Cărţi populare şi cultură românească*, Bucureşti, 1984, p. 8–13.

LR, LXVI, nr. 3, p. 429–438, Bucureşti, 2017

BDD-A27845 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 86.125.29.118 (2019-03-30 20:52:06 UTC)

Pentru predicatorii creştini ai Evului Mediu, istoria lui Varlaam şi Ioasaf constituia o sursă nepreţuită de parabole prin care să-şi susţină predicile moralizatoare. Tocmai aceste pilde, citate de Varlaam în scopul convertirii prinţului indian Ioasaf la creştinism, au fost cele care au asigurat perenitatea universală a legendei. Unele dintre acestea provin din Evanghelie (*parabola semănătorului*[6]*, pilda pietrei preţioase*[7]*, a nunţii, a fecioarelor înţelepte şi a fecioarelor nechibzuite, a fiului risipitor şi a oii pierdute*), în vreme ce altele sunt de natură profană. Istoria literară le-a numit, prin analogie, parabole[8]. Este vorba despre: *Trompeta morţii*; *Pilda celor patru racle; Pilda privighetorii; Pilda inorogului; Pilda celor trei prieteni*; *regele ales pentru un an*; *Regele păgân şi credinciosul său Wazir*; *Tânărul cel bogat şi fiica cerşetorului*; *Căprioara îmblânzită*; *Seducţia*[9].

Unele pilde au fost extrase din ţesătura romanului şi introduse în alte scrieri ale culturii române vechi înainte ca textul să fi fost tradus în limba română. *Pilda inorogului* apare în *Viaţa Patriarhului Nifon*, scriere panegirică, redactată în limba greacă de Gavril Protul. *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său, Theodosie*, scriere parenetică, în limba slavonă, includ, pe lângă *Pilda inorogului,* şi *Pilda despre trâmbiţa morţii, Pilda celor patru racle, Pilda privighetorii, Pilda celor trei prieteni* şi *Pilda regelui ales pentru un an*[10].

Frumuseţea şi elocvenţa *pildei inorogului* a condus la ilustrarea ei miniaturală în unele manuscrise. O asemenea reprezentare poate fi admirată în versiunea latină a lui Vincent de Beauvais, publicată în *Speculum Historiale* (sec. al XIII-lea), unde Varlaam îi prezentă lui Ioasaf conţinutul acestei pilde ca printr-o hologramă[11]. O altă miniatură apare într-un miscelaneu religios cartuzian din secolul al XV-lea, alcătuit în Yorkshire şi păstrat în prezent la British Library[12]. Foarte sugestivă

[6] Cf. E. A. Wallis Budge, *Baralâm and Yĕwâsĕf: being the Ethiopic version of a Christianized recension of the Buddhist legend of the Buddha and the Bodhisattva*. The Ethiopic text edited for the First time with an English Translation and Introduction etc., by ~. [With plates.]. Volume I Ethiopic text with two plates, Cambridge University Press, 1923, p. XIX ,care o consideră de inspiraţie profană.

[7] *Ibidem.*

[8] Vezi şi Jean Sonet, *Le roman de Barlaam et Josaphat. Recherches sur la tradition manuscrite latine et francaise*, Louvain, 1949, p. 20.

[9] Vezi şi Jean Sonet, *op. cit*., p. 21, care, plecând de la cea mai cunoscută versiune latină, identifică următoarele parabole: *La trompette de la morte*, denumită şi *Le conte des deux frères* sau *Li dis dou, Roi et des Hiermittes*, precum şi *Les deux chevaliers*; *Les quatre coffrets*; *Le lai de l'oiselet*; *Le dit de l'Unicorne*, numită şi *Des Bestelotes; Le conte des trois amis*; *Le roi pour un an*; *Le Roi et les pauvres heureux; Le jeune homme riche et la pauvre fille; Le jeune bélier; La séduction.* Vezi, de asemenea, Wallis Budge, *op. cit.*, p. XIX, cu diferenţele amintite. Precizăm că denumirile româneşti au fost traduse după Wallis Budge. Vezi şi Will Hayes, *How the Budha became a Christian Saint*, Chatam, England, 1931, p. 17–21, unde autorul prezintă pe larg câteva dintre parabole.

[10] Vezi Emil Turdeanu, *Le roman de Barlaam et Ioasaph en roumain. Les versions d'Udrişte Năsturel, de Vlad Boţulescu et des «Vies des Saints»*, în *Études de littérature roumain et d'écrits slaves et grecs des Principautés Roumains*, Leiden, 1985, p. 330.

[11] Vezi Maria Stanciu Istrate, *Reflexe ale medievalităţii europene în cultura română veche.* ***Varlaam şi Ioasaf*** *în cea mai veche versiune a traducerii lui Udrişte Năsturel*, Bucureşti, 2013, p. 54.

[12] *Ibidem*, p. 56.

BDD-A27845 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 86.125.29.118 (2019-03-30 20:52:06 UTC)

pentru inconştienţa omului în faţa pericolelor care-l pândesc este interpretarea dată acestei pilde de olandezul Boetius Adam Bolswert [1580–1634], intitulată *Alegoria vieţii omeneşti* (*Allegory of human life*)[13]. Într-un manuscris românesc din secolul al XVIII-lea, care conţine *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, pilda inorogului, apare în două variante, intitulate *Pilda lumii*[14]. Aceeaşi pildă poate fi admirată la Baptisteriul din Parma în basorelieful realizat de Benedetto Antelami la sfârşitul secolului al XIII-lea (1296)[15].

Succesul acestor *istorioare* a fost universal, cam aceleaşi pilde fiind izolate şi circulând independent în mai toate literaturile europene. *Pilda celor patru racle* apare deseori la scriitorii medievali: a fost folosită de Boccaccio, în *Decameron*, în prima nuvelă din ziua a X-a, şi l-a inspirat, de asemenea, pe Shakespeare într-o scenă din *Neguţătorul din Veneţia.* Jean Sonet susţine că ultima pildă citată de el, *La séduction,* apare, de asemenea, într-o nuvelă a lui Bocaccio, intitulată *Les oies du frère Philippe* (*Gâştele fratelui Filip*)[16].

Parabolele au avut acelaşi succes şi în medievalitatea târzie a spaţiului românesc, unele dintre ele încântând atât de mult imaginaţia cititorilor, încât, graţie structurii lor omogene, au putut fi valorificate independent în literatura cultă, în care s-au constituit ca adevărate *nuclee de înţelepciune.* Unele manuscrise româneşti, printre care şi acela de care ne ocupăm în lucrarea de faţă, dovedesc acest lucru. Pildele cuprinse în *Istoriile Sfântului Varlaam cătră Ioasaf, feciorul lui Avemer, împăratul Indiei*, deşi nenumite, sunt uşor de identificat. Este vorba despre: *Pilda inorogului, Pilda celor trei prieteni, Pilda împăratului ales pentru un an, Pilda despre trâmbiţa morţii, Pilda celor patru racle* şi, în formă foarte concentrată, *Pilda de privighetoare*.

Deşi titlul sub care apar înşiruite în manuscris trimite la personajele centrale ale romanului *Varlaam şi Ioasaf*, provenienţa directă a pildelor se pare că este alta. Potrivit Cătălinei Velculescu, la baza lor se află traducerea în limba română a *Proloagelor*[17] ruseşti, tipărite la Moscova[18], din care au fost extrase, printre altele: *pilda celor trei prieteni, pilda inorogului, pilda împăratului ales pentru un an, pilda celor patru racle*[19]. Aceeaşi autoare observă că „*proloagele* din ediţiile moscovite nu reţinuseră, după câte se pare, *pilda privighetorii*. Copiştii transilvăneni o cunoşteau însă atât în forma românească a romanului *Varlaam şi Ioasaf*, din culegerile de genul *Apophtegmata Patrum*, cât şi din *Învăţăturile lui Neagoe Basarab*”[20].

[13] *Ibidem*, p. 57.
[14] *Ibidem*, p. 58–59.
[15] *Ibidem*, p. 60.
[16] Vezi Jean Sonet, *op. cit.*, p. 21.
[17] *Prolog*, Mănăstirea Neamţ, vol. I, 1854.
[18] Vezi Cătălina Velculescu, *op. cit.,* p. 91.
[19] *Ibidem*, p. 91.
[20] *Ibidem*, p. 92.

BDD-A27845 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 86.125.29.118 (2019-03-30 20:52:06 UTC)

*

Notă asupra ediției

În reproducerea textului, am apelat la metoda transcrierii interpretative. Slovele suprascrise au fost coborâte în rând, fără ca acest fapt să fie semnalat. Excepție o fac consoanele finale suprascrise care ar fi putut fi urmate de *i* sau *u*, care au fost reproduse prin litere cursive. Grafiile de tipul ꙗр, дар au fost transcrise: *iară, dară*, întrucât textul prezintă şi ocurențele: ꙗрѡ, дарѡ, care sunt majoritare în ceea ce-l priveşte pe *iară*.

O observație generală care merită a fi făcută în privința grafiei este încercarea de marcare a opoziției dintre *ă* şi *î* prin folosirea ierului mare (ѡ) pentru notarea lui *ă* şi a iusului mare (ѫ) pentru *î,* atât în poziție mediană, cât şi finală, care nu s-a soldat întotdeauna cu succes: пѡнѡ (108v) = *pănă,* кѡзꙋ (106v) = *căzu*, пъкътошїи (107r) = *păcătoşii*; грижъ (107r) = *grijă*; дѫншїи (107r) = *dânşii*; мѫнтꙋинца (107r) = *mântuința*, тѫлк (108r = *tâlc*; cf. рѫдикѫндꙋши (106v) = *rădicându-şi*, пънзътꙋри (107v) = *pânzături*, вѫ (110v) = *vă*. Nici *rădica*, nici *pânză* nu au cunoscut variantele **râdica* şi respectiv, **pănză.* Prin urmare, în asemenea situații ne-am orientat după situația din limba literară actuală.

În poziție inițială, ѻ are valorile: [î]: ѻнаинте = *înainte* (109v), ѻл = *îl* (108v), ѻми = *îmi* (107v); [î] + [n]: ѻгрозиндꙋсъ (106v) = *îngrozindu-să*, ѻтинс (106v) = *întins*, ѻ фꙋндꙋл = *în fundul* (106v), ѻдꙋлчит = *îndulcit* (107v); sau [î] + [m]: ѻпъратꙋлъ = *împăratul* (106v), ѻбръкаци = *îmbrăcați* (109v)

Slova ꙍ, corespunzătoare segmentului [u̯ă] ([u̯o]) din graiurile actuale în cuvinte de tipul *ziuă, două,* a fost reprodusă prin *uo* în: зїѡ (110r) = *ziuo*, доаѡ (107v) = *doauo*.

ꙗ = ea în ачѣꙗ = *aceaea* (100v);

În cuvintele de tipul *lege* (scris [ѡ¡e, [p¡e), ѡ (p) a fost redat prin *ea*. În cuvinte ca: *cetățeni, feligi, feliul, feliuri, sfetnic, veci, vecinicului, vicleni*, scrise: четъцѣни (108v, 109r), фѣлиџ (109v), фѣлюл (110v), фѣлюри (110v), сфѣтник (109r), вѣчи (109v), вѣчникꙋлꙋи (110v), виклѣни (108v), în care diftongul *ea* este urmat în silaba următoare de *i*, am optat pentru valoarea *e* a lui ѡ+ La fel am procedat şi cu grafiile боꙗрии (109v), боꙗри (111r), transcrise *boierii, boieri*, atribuind slovei ꙗ valoarea *ie.*

Semnele diacritice nu au fost marcate în transcriere. Slovele cu valoare de cifră au fost redate prin cifre arabe. Punctuația a fost adaptată normelor actuale. Începutul fiecărei file recto a fost marcat prin două bare (//), iar începutul fiecărei file verso printr-o bară (/).

BDD-A27845 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 86.125.29.118 (2019-03-30 20:52:06 UTC)

106v **Istoriile Sfântului Varlaa*m* către Ioasaf, feciioru*l* lui Avemer[1], împăratul Indiei**

<Pilda inorogului>

U*n* om fugea de u*n* inorog. Care neputân*d* suferi de zbieratul lui şi îngrozindu-să de groaznicu*l* chip a*l* lui, fugea tare ca să nu-*l* mănânce. Deci alergân*d,* cu degrabă căzu într-o prăpastie mare. Şi căzân*d* într-însa au întins mâinile de s-au apuca*t* de u*n* copaciu şi să ținea tare. Şi-şi întări picioarele între neşte gemănări, părându-i că au scăpa*t*. Şi era fără de grijă. Iară cân*d* au căuta*t*, au văzu*t* doi şoareci: unu*l* alb şi altu*l* negru, unde rodea trupina acelui copaciu pre carele sta el, atâta câ*t* era aproape să-*l* surpe. Deci căutân*d* în fundu*l* prăpastiei, au văzu*t* u*n* bălaur groaznic şi înfricoşa*t*, suflân*d* văpaie de foc din gură şi încolăcindu-să. Şi cumpli*t* căsca gura şi veniia să-*l* înghiță. După aceaea, căutân*d* iarăşi la acea ramură pre carea îşi întărise picioarele, au văzu*t* patru capete de aspidă ieşin*d* dintr-ace*l* ma*l* lângă care sta el. Iară rădicându-şi[2] ochii în sus, văzu din ramurile acelui copaciu picân*d* puțintea miiare. De-aciia părăsi de-a să griji de nevoile ce-*l* cuprinsease. Şi dinafară[3] cumpli*t* fără de stâmpărare î*l* căuta inorogu*l* să-*l*
107r mănânce iară jo*s* ace*l* bălau*r* groaznic căsca gura să-*l* înghiță. Şi // copaciu*l* pre care sta e*l* preste puți*n* era să se surpe. Atâtea de groaznice răutăți uitându-le, să porni spre dulceața acei<i> puțintea miiare.

Acesta iaste chipu*l* acelo*r* ce să înşală cu înşălăciunile aceştii lumi, a*l* căruia tâlc ți-l voiu spune:

Inorogu*l* să închipuiaşte moartea, carea goneaşte pre to*t* neamu*l* lui Adam. Prăpastiia iaste lumea cea plină de toate răutățile şi cursele morții, iară copaciul – vreamea vieții a fieştecăruia om, carea să sfârşaşte. Şoarecii sân*t* zilele şi nopțile prin care, pre-ncе*t*, soseaşte şi sfârşitu*l*. Aspidele – întocmirea acelo*r* patru stihii înşălătoare ale trupului omenesc. Iară ace*l* bălau*r* cu fața de foc să închipuiaşte iadu*l,* care va să strângă în nesățiosu*l* său pântece pre toți păcătoşii. Iară picătura cea de miiare arată dezmierdările lumii cu care înşală pre priatenii săi ca să nu poarte grija de mântuința lo*r*.

Altă pildă

<Pilda celor trei priiateni>

Un om avea trei priiateni, dintru carii pre doi foarte îi cinstiia şi-i era dragi. Era gata pentru dânşii moarte a lua. Iară de a*l* treilea nu avea

[1] Scris: аввемеⷬ.
[2] Scris: рѫдикѫⷩдꙋши.
[3] Scris: динⷩафаръ.

BDD-A27845 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 86.125.29.118 (2019-03-30 20:52:06 UTC)

nicio grijă şi niciodată nu-*l* cinstiia, ci o milă foarte puţină arăta lui. Iară
într-o zi veniră neşte ostaşi împărăteşti, înfricoşaţi şi groaznici să-*l* ducă
la împăratu*l* cu multă pripă, ca să-şi dea seama pentru datoriia unui întu/
107v nearec de talanţi. Iară e*l,* nepricepându-să ce a*r* face, căuta ajutoriu să-i ajute
la ace*l* da*t* de seamă groaznic a*l* împăratului. Deci au alerga*t* la priiatenii ce
avea mai dragi. Şi viin*d* la ce*l* dintâi i-au zi*s*: „Priiatine, ştii că de-a pururea
îm punea*m* sufletu*l* pentru tine. Iară astăzi mie îmi trebuiaşte ajutoriu de la
tine la această nevoie ce m-au cuprins. Dară ajutoriu cu*m* vei să-*m* dai? Şi ce
nădeajde voiu avea de la tine către împăratu*l*?” Iară e*l* răspunzân*d* au zis:
„O, oame, nu-ţi sân*t* eu priiati*n* nice te cunosc cine eşti. Că eu am mulţi
priiatini cu carii voiu să mă veselesc astăzi şi după aceasta să-i aibu
priiatini. Ci iată, îţi dau doauo pânzături[4] fără de nice u*n* folo*s* să-ţi fie în
calea carea mergi. Iară alta nu mai aştepta de la mine. Aceasta auzin*d* e*l*
s-au părăsi*t* de ajutoriu*l* ce aştepta de la dânsu*l*. Şi au mers către a*l* doilea. Şi
au zis: „O, priiatine, adu-ţi aminte de câtă prietenie te-ai îndulci*t* de la mine!
Iară astăzi, căzân*d* eu în mare scârbă, îm trebuiaşte ajutoriu. Ci câ*t* poţi să te
osteneşti cu mine?” Iară e*l* au zi*s*: „Nu sân*t* îndeleatnic astăzi să merg cu tine,
căci că şi eu am năpăşti şi sân*t* în griji. Dară voiu mearge cu tine puţinte*l* şi
iarăşi mă voiu întoarce acasă-mi la trebuinţele meale. Iară ţie de niciu*n* folo*s*
nu-*ţ* voiu fi. Deci omu*l* întorcându-să şi de acolo deşer*t* şi nicidecu*m* price-
pându-să ce va face, tânguindu-să pentru ajutoriu*l* neînţelepţilo*r* lui priiateni şi
108r pentru patima ce în zada*r* răbdase pentru dânşii. După // aceaea au mers la a*l*
treilea priiati*n,* pre carele niciodată nu-*l* cinstise şi nici în voie nu-i umblase.
Şi au zi*s* către dânsu*l*: „Cu faţă ruşinoasă şi măhnită nu a*m* a deşchide gura
către tine. Că bine ştiu că nu-ţi vei aduce aminte să-ţi fiu făcu*t* vreu*n* bine
vreodată, măcară de a*m* şi lega*t* prietenie cu tine. Ci de vreame ce m-au
cuprins aceaste primejdii cumplite şi într-alţi priiateni ai miei n-a*m* afla*t* nicio
nădeajde de mântuire, a*m* veni*t* la tine să mă rog de vei putea să-*m* dai ceva
ajutoriu. Şi nu te lepăda aducându-ţi aminte de a mea nebunie. Iară e*l* cu faţă
lină şi blândă au zi*s*: „Adevăra*t*, aşa iaste, eu te mărturisesc că-*m* eşti de-a
pururea priiaten. Şi aducându-mi aminte de acea facere de bine a ta, voiu plăti
astăzi mai cu asupră. Deci nu te teame, nici te îngrozi, că eu voiu mearge
înaintea ta şi voiu ruga pre împăratu*l* pentru tine şi nu te va da în mâinile
vrăjmaşilo*r* tăi. Ci cutează, priiatine!” Atuncea e*l* umilindu-să au zi*s* cu
lacrămi: „O, vai de mine, de care mă voiu jelui mai înainte şi de care[5] voiu plânge
de neîndurarea ce a*m* avu*t* de la acei nemulţămitori şi mincinoşi priiateni!”

Tâlc: Priiatinu*l* ce*l* dintâi iaste bogăţiia cea trufitoare, iubirea de argin*t*,
pentru carea cade omu*l* întru întunearece de nevoi şi la ceasu*l* morţii nu
foloseaşte nimic. Că nimic nu ia dintr-însa, numai neşte pânză cu carea
să îngroapă. Iară priiatenu*l* a*l* doilea iaste / muiarea, coconii şi alte rudenii şi

[4] Scris: пънзътѹри.
[5] Scris: карѣ.

BDD-A27845 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 86.125.29.118 (2019-03-30 20:52:06 UTC)

108[v] priiatini, de carii cu jale ne despărţi*m* de dânşii. Căci pentru dragostea lo*r* ne
lipsim de dragostea cea sufletească. Iară la ceasu*l* morţii ei nimică nu ne
folosesc, ce numai ne petrec până la groapă şi aşa să întorc degrab acasă-şi,
apucându-să iarăşi de grijile lumeşti. Şi acoperindu-*l* cu pămân*t*, îndată îl uită
ca cu*m* n-a*r* fi mai fos*t*. Iară a*l* treilea priiatin iaste faptele ceale bune,
credinţa, nădeajdea, dragostea, milosteniia şi alte bunătăţi aseamene, care
merg înaintea noastră. Şi deaca ieşi*m* din trup ne îndreptează înaintea
scaunului lui Dumnezeu şi să roagă să ne izbăvi*m* de vrăjmaşii cei cumpliţi şi
ne uşurează calea văzduhului.

Altă pildă

<Pilda împăratului ales pentru un an>

Era o cetate ai căriia cetăţeni[6] avea obiceaiu din zilele ceale vechi de nu
punea împăra*t* din ţara lo*r*, ci aducea om strei*n* care nu ştiia obiceaiurile lo*r*.
Şi-*l* punea împăra*t* şi-i da voie întru toate ale împărăţiei, precu*m* e obicina
împărătească. Şi împărăţiia întru toate desfătările împărăteşti, gândin*d* că de-a
pururea va fi to*t* întru acealeaşi. Iară deaca să plinea u*n* a*n*, acei cetăţeni[6]
fără veaste năvăliia asupra lui. Şi-*l* dezbrăca de diiamantu*l* împărătesc şi-*l*
purta despuia*t* prin to*t* oraşu*l*. Apoi î*l* trimitea într-u*n* ostrov departe, la închi-
soare, unde era lipsă cu totu*l* de hrană, de îmbrăcăminte şi de alte ce-i trebuia.
Şi aşa rău pătimiia fără de nicio nădeajde schimbându-să bucuriia cea din
109[r] puţină vreame, în multă jale. După ace*l* obiceaiu vechiu // a*l* acelo*r* cetăţeni[6]
au fos*t* pu*s* u*n* om oarecine împărat, care avea multă chibzuială, care nu să
apucă îndată de bogăţie, nici urmă celoralalţi împăraţi, carii groza*v* au fos*t*
goniţi, ci să grijiia bine pentru a lui viiaţă. Şi avea u*n* sfetnic[7] preaînţelep*t* şi
ştiu*t* de obiceaiu*l* acelo*r* cetăţeni[6] şi locu*l* acei<i> închisori. Cu acesta
sfătuindu-să împăratu*l* şi aflân*d* cu*m* preste puţină vreame era să fie trimi*s* şi
el la acea închisoare a ostrovului şi rău să pătimească şi să lase streina
împărăţie streinilo*r,* au deşchi*s* vistieriile împărăteşti, care îi era atunci pre
voie, şi au lua*t* mulţime de avuţie – aur, argin*t* şi altele – şi pietri scumpe şi
le-au da*t* slugilo*r* lui celo*r* mai credincioase şi le-au trimi*s* înainte întru ace*l*
ostrov, unde era să fie şi e*l* goni*t.* Deci umplându-să anu*l* acela, s-au scula*t*
cetăţenii[8] şi l-au dezbrăca*t* ca şi pre ceialalţi împăraţi şi l-au trimi*s* la
închisoare. Iară acei împăraţi nechibzuiţi, ei rău să topiia de foame, iară
acesta trăiia în multă destulare, avân*d* multă prisosinţă şi trăin*d* fără toată
grija de acei cetăţeni[6] vicleni[9].

[6] Scris: **чєтъцѣн[и]**.
[7] Scris: **сфѣтник**.
[8] Scris: **чєтъцѣнїи**.
[9] Scris: **виклѣн[и]**.

BDD-A27845 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 86.125.29.118 (2019-03-30 20:52:06 UTC)

Tâlc: Cetatea să închipuiaşte lumea această[10] deşartă, cetăţenii[8] – diiavolii, înşălătorii acestui veac, carii ne înşală cu toate dezmierdările. Împăraţii – fieştecare om pre carii ne înşală acei vicleni[9] dimoni ai întunearecului cu deşartele înşălăciuni ale lumii, puindu-ne în gân*d* că niciodată nu vo*r* avea
109v sfârşi*t* aceaste năluciri trecătoare. Şi socoti*m* / că niciodată nu vo*m* muri. Şi aşa fiin*d* înşălaţi, fără de veaste ne soseşte ceasu*l* morţii. Şi atunci acei vicleni[9] cetăţeni[6] şi amarnici, luundu-ne goli de toate aceaste de aicea, ne duc într-altă ţară întunecată, în ostrovu*l* întunearecului de veci[11], unde nu iaste veselie. Împăratu*l* ce*l* înţelep*t* să închipuiaşte to*t* omu*l* făcătoriu de bunătăţi în lume, sfătuitoriu*l* – duhovnicii cei întăritori. Avuţiia – milosteniia şi alte fapte bune, lăcaşu*l* ce*l* îndestula*t* – raiu*l* întru care să vo*r* odihni toţi făcătorii de bine.

Altă istorie

<Pilda despre trâmbiţa morţii>

Era u*n* împăra*t* foarte temătoriu de Dumnezeu şi milostiv, căruia întâmplându-i-să odată a mearge pre o cale cu mulţime nenumărată şi cu carâte împărăteşti şi cu toţi boierii săi, i s-au întâmpla*t* de au văzu*t* doi călugări îmbrăcaţi în nişte feligi reale, smeriţi, ieşin*d* din pustie. Pre carii văzându-i împăratu*l,* îndată s-au pogorâ*t* din carâta cea împărătească. Şi ieşindu-le înainte i-au întâmpina*t* cu multă cinste. Şi făcân*d* metanie până la pămân*t*, i-au săruta*t* cu multă dragoste şi cinste. Şi aşa puindu-să în carâta sa, s-au du*s* în calea sa, bucurându-să pentru vedearea acelo*r* robi aleşi ai lui Dumnezeu.

Iară boierii lui, părându-le rău şi socotin*d* ocară împărăţiii aceaea ce au făcu*t* împăratu*l* şi necutezân*d* a zice nimic împăratului pentru aceasta, au zis fratelui
110r împăratului ca să-i zică pentru aces*t* lucru fără de cale. Deci fratele împăra// tului, căutându-şi prile*j,* au zi*s* frăţine-său, împăratului, cu*m* că iaste foarte fără de cale a să smeri u*n* împăra*t* la nişte oameni proşti şi cu totu*l* lipsiţi. Dară împăratu*l* răspuns pentru aceasta nu-i deade, numai ci i-au zi*s*: „Mâine îţi voiu face cuvio*s* răspunsu*l* precu*m* să cade".

Aces*t* împăra*t* avea obiceaiu, de era cineva vinova*t* morţii şi era să piiară, îi trimitea sara u*n* trâmbita*ş,* de-i zicea cu trâmbiţa dinaintea[12] porţii. Deci acela auzin*d* glasu*l* trâmbiţii, părăsindu-să de toată nădeajdea, numai ce să gătiia de ale morţii şi aşa îşi tocmiia casa sa şi-şi aştepta ceasu*l*. Pre ace*l* trâmbita*ş* l-au trimi*s* împăratu*l* seara să zică înaintea porţii frăţine-său. Deci frate-său, auzin*d* glasu*l* trâmbiţii, s-au spăriia*t* foarte şi să deznădăjdui de viiaţa sa. Ce numai începu a să găti de ale morţii şi-şi întocmi casa sa. Şi până

[10] Scris iniţial ачаста şi corectat prin notarea lui ъ peste а.
[11] Scris: вѣчи.
[12] Scris: дин[н]аи[н]тѣ.

BDD-A27845 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 86.125.29.118 (2019-03-30 20:52:06 UTC)

în ziuo ş-au cerni*t* hainele sale şi au petrecu*t* toată noaptea fără de somn, aşteptân*d* cân*d* va veni zioa să vie şi ceasu*l* morții lui, socotin*d* de*s,* oare cu ce moarte î*l* va omorî frate-său. Şi căindu-să foarte pentru greşală, căci au îndrăzni*t* nebuneaşte de au mustra*t* pre împăratu*l*. Iară făcându-să ziuo, au mâneca*t*[13] la împăratu*l*, socotin*d* că pentru acea mănecare a*r* mai îmblânzi pre împăratu*l*. Iară văzându-*l* împăratu*l* aşa tris*t* şi cu totu*l* jalnic, l-au întreba*t* ce iaste pricina măhniciunii lui. Atuncea e*l*, abiia deşchizându-şi gura, cu frică au răspuns: „Pentru groaza acei<i>
110v trâmbițe a morții ce-i amară”. Atuncea au zi*s* / împăratu*l*: „Tu te-ai scârbi*t* de glasu*l* trâmbiței ce-i de pierzare prin suflarea unui prista*v* a împăra*t* muritoriu, dară eu cu*m* să nu mă spaiu de ace*l* orga*n* dumnezeiesc, însuflеți*t* de pristavii cei dumnezeieşti, trimi*ş* spre vădirea răutățilo*r* meale, şi să nu-i cinstesc ca pre cuvioase slugi ale vecinicului[14] împăra*t*? Deci pentru aceasta să-ți iasă măhniciunea ta şi să nu mai socoteşti lucru necuvio*s* cinstea ce a*m* făcu*t* eu acelor dumnezeieşti oameni, îngeri în tru*p*. Iară conteneaşte şi aşteaptă puținte*l* şi voiu arăta şi celo*r* ce te-au îndemna*t* spre această împutare”.

Deci îndată au porunci*t* să facă patru lăzi şi doauo să le împodobească pre dinafară[3] cu aur şi cu multe feliuri[15] de pietri scumpe. Iară doauo să le smolească cu zmoală şi cu to*t* feliu*l*[16] neîntocmite să le facă. Şi făcându-să întru aces*t* chip, ceale aurite le-au umplu*t* de oase de oameni morți şi de multe împuțiciuni, şi le-au încuia*t*. Iară ceale smolite le-au umplu*t* de auru şi de mărgăritariu, de pietri scumpe şi de to*t* feliu*l*[16] de aromate împărăteşti. Şi le-au pu*s* toate pre o masă. Deci adunându-să dimineața toți boierii, au zis împăratu*l*: „Ce vă să pare pentru aceaste lăzi ce a*m* făcu*t*?” Ei au răspuns: „Ceale aurite sân*t* bune de aromate împărăteşti, iară ceale smolite, de alte trebuințe proaste”. Atuncea împăratu*l* deşchizân*d* aceale lăzi aurite au
111r ieşi*t* multă putoare. Şi au zi*s*: „Aşa sânte*m* noi, cei îmbrăcați în haine // de mul*t* preț. Iară dinlăuntru sânte*m* plini de împuțiciuni şi de răutăți. Apoi, deşchizân*d* ceale zmolite, au ieşi*t* mul*t* miro*s* bu*n* şi lumină. Şi au zi*s* împăratu*l*: „Aceastea să asamănă celo*r* călugăraşi îmbrăcați într-aceale stranțe reale. Iară dinlăuntru sân*t* plini de mireazme duhovniceşti. Pentru aceaea şi eu le-a*m* făcu*t* atâta cinste, că Dumnezeu nu caută în față, ci în inimă”.

Şi aşa au lăsa*t* împăratu*l* pre acei boieri trufa*ş* ruşinați.

Cuvân*t* de învățătură

1. Niciodată să nu te ispiteşti a apuca lucru care nu-*l* poți apuca cu mâna. 2. De lucru trecu*t* să nu te căieşti. 3. Cuvântu carele nu e de crezu*t* să nu-*l* crezi.

[13] Scris inițial мънекат şi corectat prin notarea lui ѫ peste ъ.
[14] Scris: вѣчникꙋлꙋи.
[15] Scris: фѣлюри.
[16] Scris: фѣлюл.

BDD-A27845 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 86.125.29.118 (2019-03-30 20:52:06 UTC)

DES PARABOLES PROFANES DANS UN MANUSCRIT ROUMAIN
CONSERVÉ A MANCHESTER

(Résumé)

Le sujet de l’article est l’édition de certaines paraboles retrouvables dans un vieil manuscrit roumain, conservé aujourd’hui dans la Bibliothèque John Rylands de l’Université de Manchester. Il s’agit de: *Le dit/ La parabole de l’Unicorne*, *Le conte des trois amis*; *la parabole du roi élu pour un an*; *La trompette de la mort, Les quatre coffrets* et *Le lai de l’oiselet.* Ces paraboles se retrouvent aussi dans *Les prologues russes*, imprimés à Moscou, dans des recueils tels *Apophtegmata Patrum* et aussi dans *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie* (*Les conseils de Neagoe Barasab à son fils Théodose*).

Cuvinte-cheie: manuscris românesc, pilde, *Pilda inorogului*, *Varlaam şi Ioasaf.*

Mots-clés: manuscrit roumain, paraboles, *Le dit de l’Unicorne*, *Barlaam et Josaphat.*

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române, Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

BDD-A27845 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 86.125.29.118 (2019-03-30 20:52:06 UTC)